

**Sławomir Ślaski, Tomasz
Rudowski, Jarosław Jastrzębski,
Zbigniew Zaborowski**

**Samoświadomość, ekstrawersja i
neurotyzm a percepcja dzieła
plastycznego**

Studia Psychologica nr 7, 63-74

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SŁAWOMIR ŚLASKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
TOMASZ RUDOWSKI
Uniwersytet Warszawski
JAROSŁAW JASTRZĘBSKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ZBIGNIEW ZABOROWSKI

SAMOŚWIADOMOŚĆ, EKSTRAWERSJA I NEUROTYZM A PERCEPCJA DZIEŁA PLASTYCZNEGO

Self-conscious, extraversion and neuroticism and perception of painting art

Abstract

The authors of this article analyze connections between self-awareness (its individual, defensive, reflective and outer form), extraversion, neuroticism and perception of painting art. The correlations between reflective, defensive, outer forms of self-awareness, extraversion, neuroticism and perception of painting art were verified, but the relations between extraversion, neuroticism, the individual form of self-awareness and perception of painting art were not confirmed.

1. PERCEPCJA DZIEŁA PLASTYCZNEGO

Wychowanie plastyczne osób ma duże znaczenie dla rozwoju psychospołecznego każdej osoby, a szczególnie dla jednostek młodych. Edukacja taka uczy twórczego, jak i logicznego myślenia, a także sprzyja rozumieniu i rozwiązywaniu nie tylko własnych problemów, ale innych osób. Różnego rodzaju działania edukacyjne dotyczące plastyki mają również duży wpływ na zainteresowania do sztuki. Jednak szczególnego znaczenia nabierają w edukacji plastycznej procesy percepcji (Rudowski, 2004). Właściwe ich stymulowanie w czasie nauki prowadzi do odpowiedniego widzenia, rozumienia, oceniania i przeżywania wartości artystyczno-estetycznych.

W ujęciu psychologicznym percepcja to akt interpretacji bodźców zarejestrowanych w mózgu za pomocą jednego i więcej mechanizmów zmysłowych. Jest to również proces tworzenia, polegający na aktywnym odbiorze, analizie i interpretacji zjawisk zmysłowych. Podczas percepcji informacje, które dochodzą do mózgu, są tak przetwarzane, by zgadzały się z zarejestrowaną w pamięci wiedzą o otaczającym świecie. To świadczy, że percepcja ma charakter indywidualny i zarazem dostosowawczo-twórczy, bowiem zachodzi pod wpływem dotychczasowych doświadczeń odbiorcy, z którymi występują: wiedza, rozumowanie, pragnienia, przeżycia, nastawienia a nawet temperament. Tak więc można by rzec, iż trafnie ją określił

I. Kant, twierdząc, że dzięki niej człowiek widzi świat rzeczy nie takimi, jakie są, ale takimi, jakimi on jest (Rudowski, 2004).

W zetknięciu z dziełem sztuki odbiorca z reguły wymienia najważniejsze cechy utworu, zaś w dalszej analizie rozkłada go na elementy formy, a także próbuje wykryć powiązania, jakie między nimi występują. Robi to po to, aby lepiej poznać strukturę dzieła. Podczas analizy odbiorca musi postarać się wczuć w treść cudzych pojęć i poglądów. Jednak najważniejsze jest to, by oceniał zgodnie z subiektywnym odczuciem, które jest przecież wolne od opinii innych osób.

Zdaniem R. Indargena (1978), mechanizm percepcji jest zawsze zewnętrzny i ma miejsce w psychice odbiorcy. Przenikają się w nim dwa światy: wewnętrzny twórcy i subiektywny odbiorcy. Jego zdaniem, mechanizm percepcji ma charakter dialogu między strukturą dzieła plastycznego, a strukturą osobowości odbiorcy. Ów dialog powinien przybierać charakter sytuacji problemowych. Podczas percepcji odbiorca może identyfikować cztery rodzaje wartości tkwiących w dziele sztuki: wizualne, semantyczne, artystyczno-estetyczne i nadestetyczne (Rudowski, 2001, 2004). Aby wymienione wartości mogły być zauważalne i odebrane, choćby w małym stopniu, musi wystąpić w percepcji jednocześnie widzenie, rozumienie, wartościowanie i przeżywanie.

Podsumowując, podczas percepcji dzieła widzeniu podlega to, co jest konkretne, wizualne, zaś rozumieniu podlegają znaczenia, które są ukryte w jego strukturze. Wartościowaniu zaś i przeżywaniu podlegają wszystkie te wartości, które zostały zrozumiane i dostrzeżone. Podczas percepcji interpretacja dzieła ma charakter indywidualny i społeczny. Zarówno pierwszy jak i drugi są bardzo ważne w rozwoju edukacji jednostki i społeczeństwa, gdyż są ze sobą nierozzerwalnie związane.

Współcześni znawcy przedmiotu podkreślają, że podczas kontaktu z dziełem dla odbiorcy najistotniejsze są na ogół problemy związane z odkrywaniem wartości artystyczno-estetycznych. Wyrazem poszukiwania i odkrywania tych wartości są analizy: formalna, symboliczna i semiotyczno-semantyczna. Można też inaczej nazwać to zjawisko, że mamy tutaj do czynienia z percepcją spontaniczną, inspirowaną i ukierunkowaną. Pierwsza analiza dotyczy wartości wizualnych, które odbiorca wychwytuje za pomocą zmysłu wzroku i dalej poddaje działaniom intelektu. Są to: tworzywo, elementy formy, np.: linie, barwy, faktura, światło, przestrzeń, ruch, kształty lub proporcje. Składają się one na strukturę dzieła. W drugim rodzaju percepcji odbiorca analizuje cechy jakościowe i ilościowe dzieła plastycznego w kontekście związków i zależności, które można ująć w określone zasady estetyczno-artystyczne, aby w konsekwencji nadać im nazwę określonych środków wyrazu plastycznego (artystycznego). Analiza ta dotyczy również wartości, które tkwią w strukturze dzieła w postaci znaków, symboli metafor i aluzji. W trzecim rodzaju analizy odbiorca powinien odczytać i zinterpretować znaczenie formy i treści dzieła plastycznego oraz znaleźć stopień ich zgodności z przesłaniem artystycznym (ideowym) twórcy dzieła plastycznego (Rudowski, 2004).

2. ZAŁOŻENIA TEORII SAMOŚWIADOMOŚCI

Samoświadomość w teorii Zaborowskiego (1989, 1998, 2000) – w przeciwieństwie do Wicklunda (1975) lub Baumeistera (1984) – nie stanowi jednolitej struktury

ry, ale jest układem dynamicznych procesów. W strukturze samoświadomości (CF) można wyodrębnić określone treści i formy.

Treściami samoświadomości mogą być dane percepcyjne, myśli, sądy, uczucia, plany, zachowania jednostki lub stosunki społeczne. Treści samoświadomości są dostępne jednostce za pomocą introspekcji i mogą przebiegać opierając się na kodach werbalnych, semantycznych lub obrazowych. Można je podzielić według różnych kryteriów, ale heurystyczne znaczenie ma podział na treści wewnętrzne i zewnętrzne.

Treści wewnętrzne obejmują myśli, sądy, emocje spostrzegane introspekcyjnie przez jednostkę, do których dostępu nie mają inne osoby, i o których mogą jedynie wnosić z jej wypowiedzi, obserwacji, zachowania lub stylu życia.

Treści zewnętrzne mogą obejmować np. zachowania jednostki, pełnione role lub percepcję dzieł sztuki i są spostrzegane ekstraspekcyjnie, a także mogą być w miarę możliwości obiektywnie określone i badane. Treści te na ogół łączą się z niższym poziomem autokoncentracji niż treści wewnętrzne.

Jednak treści samoświadomości nie funkcjonują w umyśle człowieka dowolnie, w sposób chaotyczny, ale są uporządkowane za pomocą różnych form samoświadomości. Można wyróżnić – według Zaborowskiego (2000) – cztery istotne formy samoświadomości: indywidualną, zewnętrzną, refleksyjną i obronną.

Samoświadomość indywidualna polega na emocjonalnym i personalnym przetwarzaniu informacji o własnej osobie. Wyraża jednostkowe doświadczenia poznawcze, emocjonalne i społeczne człowieka, wyrosłe na bazie jego biografii. Samoświadomość osobowa (indywidualna) może sprzyjać subiektywizacji przeżyć, co w zachowaniu objawia się poczuciem odrębności i izolacji.

Samoświadomość zewnętrzna polega na w miarę obiektywnym przetwarzaniu informacji o własnej osobie. Pod wpływem samoświadomości zewnętrznej jednostka uświadamia sobie normy i wzory społeczne, jakie funkcjonują w różnych sytuacjach, i stara się im podporządkować. Samoświadomość ta łączy się z tendencją do przystosowania i konformizmu.

Samoświadomość refleksyjna funkcjonuje na bazie pojęć i sądów ogólnych. Pojęcia te i sądy odwołują się do informacji przetwarzanych zarówno przez samoświadomość osobową i zewnętrzną. Przedmiotem samoświadomości refleksyjnej są duże sfery osobowości czy zachowań, np. zachowania moralne, praca zawodowa. Samoświadomość refleksyjna stanowi najwyższą formę samoświadomości, która najlepiej umożliwia jednostce korygowanie własnej osobowości i zachowania.

Samoświadomość obronna polega na zawężeniu pola świadomości, osłabieniu uwagi dowolnej i myślenia abstrakcyjnego oraz nieadekwatnej samoocenie. Samoświadomości obronnej towarzyszy zmienność nastrojów, skłonność do depresji i złego samopoczucia. Jednostki o samoświadomości obronnej nierzadko uciekają od samoświadomości tego rodzaju, korzystając z alkoholu lub narkotyków (Zaborowski, Ślaski, 2004; Ślaski, Żylicz, 2006).

Podsumowując, treści wewnętrzne i zewnętrzne funkcjonują w ścisłym związku z formami, za pomocą których są przetwarzane, a więc formą indywidualną, obronną, zewnętrzną i refleksyjną. Związki te przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Rodzaje treści i form samoświadomości

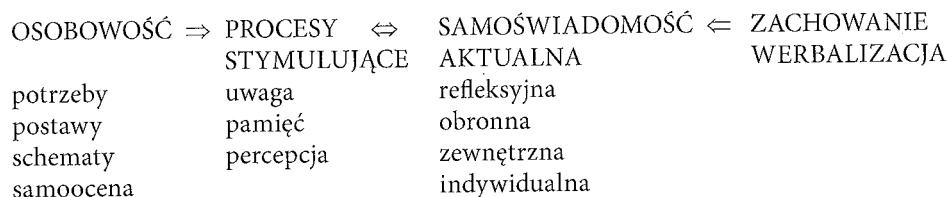
Forma	Treści	
	Wewnętrzne	Zewnętrzne
Indywidualna	1	2
Obronna	3	4
Zewnętrzna	5	6
Refleksyjna	7	8

Dla ilustracji możemy scharakteryzować przykładowo następujące typy samoświadomości:

– **samoświadomość indywidualna wewnętrzna** (typ 1) – osoba przetwarza treści wewnętrzne (np. emocje) na podstawie struktury „ja”, egocentrycznie.

– **samoświadomość obronna zewnętrzna** (typ 4) – osoba przetwarza treści zewnętrzne (np. percepcja dzieła sztuki) na podłożu lęku.

Aby lepiej zobrazować psychologiczne funkcjonowanie samoświadomości, Zaborowski (1998) przedstawił to w formie zaproponowanego poniżej modelu, w którym widać, że istnieją zależności między aktualnym stanem samoświadomości i percepcją.

Rys. nr 1. Model procesów samoświadomości (Zaborowski, 1998, s. 41)

3. PROBLEMATYKA BADAWCZA

Prekursorami badań nad odbiorem estetycznych wrażeń byli Fechner i Wundt w latach 70. XIX w. Zauważyli oni w swych eksperymentalnych badaniach, że percepcja dzieł plastycznych zależy od indywidualnych preferencji psychologicznych każdej jednostki. Podobnie opisywał to Dewey w 1934 r., uważając, że percepcja wrażeń estetycznych jest kreowana w znacznym stopniu przez wcześniejsze osobiste doświadczenia. (Leder i in., 2004).

Inny badacz psychologii sztuki uważa, że psychologiczny odbiór dzieł sztuki polega na jednoczesnym i kompleksowym wystąpieniu następujących czynników: pamięci, uwagi, emocji i świadomości, co powoduje, że dane dzieło będzie w sposób indywidualny zapamiętane na dłuższy lub krótszy czas (Solso, 2003).

Leder i wsp. (2004), podsumowując dotychczas badania nad percepcją wrażeń estetycznych, zaproponowali także własny model, w którym duże znaczenie przypisują uwarunkowaniom sytuacyjnym (typu bezpośredni kontakt z autorem dzieła) lub fizycznym (kolor, symetria, światło). Ale też wielką wagę przywiązywali do czynników psychologicznych, typu – styl poznawczy i stan emocjonalny odbiorcy wrażeń estetycznych w kontakcie z dziełami sztuki (muzyka, fotografie lub obrazy). Podobną rolę preferencji psychologicznych typu –

rodzaj osobowości i potrzeby psychiczne – przypisuje w percepcji dzieł sztuki Leontiev (2000)

Landau i in. (2006) badał odbiór malarskich dzieł francuskich impresjonistów w zależności od wywołwanego nastroju i świadomości własnych potrzeb u badanych osób. Stwierdził, że gdy nastrój wpływa na odbiór takiego dzieła – wywołano nastrój kojarzony ze śmiercią – to osoba badana zapamiętuje mniej szczegółów z oglądanego obrazu. Podobne zjawisko zachodzi, gdy osoby prezentują niską świadomość swoich potrzeb.

Furnaham i Walker (2001) w przeglądzie badań nt. percepcji dzieł sztuki (muzyka, fotografia, obrazy, rzeźby) podkreślają rolę Eysencka, który już w 1940 r. stwierdził w swoich badaniach, że ekstrawersja odgrywa znaczącą rolę w percepcji obrazów impresjonistów. Następnie wymienieni autorzy sami zbadali preferencje wyboru różnego rodzaju obrazów w zależności od typu osobowości. Stwierdzili w swym badaniu, że neurotyzm – wbrew hipotezom – sprzyja wyborowi dzieł abstrakcyjnych, natomiast ekstrawersja nie koreluje w sposób znaczący z wyborem żadnego rodzaju obrazów. Wymienieni autorzy – wykorzystując również analizę regresji – stwierdzili, że na wybór różnego rodzaju obrazów większy wpływ ma neurotyzm i płeć niż temperament w ujęciu Zuckermana.

Inny psycholog – już dużo wcześniej (Rump, 1982) – w swych badaniach stwierdził, że ekstrawersja koreluje dodatnio z niezależnością osoby przy percepcji dzieł plastycznych.

4. PREDYKCJE

Z teorii treści i form samoświadomości oraz teorii osobowości można wyprowadzić ważne predykcje, które z jednej strony mogą ujawnić nowe aspekty trafności i rzetelności wskaźników używanych w badaniach nad samoświadomością, osobowością i percepcją, a z drugiej na wykrywane zależności.

Nie ulega wątpliwości, że struktura samoświadomości i osobowość wpływa na różne procesy wewnętrzne (myśli, emocje, percepcję). Można przyjąć, że poszczególne formy samoświadomości i osobowość mogą powodować różnorodną percepcję dzieł plastycznych.

Zagadnienie związku między strukturą samoświadomości i osobowości a percepcją stało się dla nas głównym problemem badawczym.

Podsumowując przedstawione badania i teorie, można stwierdzić, że istotną rolę w kształtowaniu percepcji dzieła plastycznego odgrywają pewne dyspozycje osobowości odbiorcy.

Podstawowym celem prezentowanych badań jest udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: Czy pewne dyspozycje osobowości (samoświadomość obronna, refleksyjna, zewnętrzna, indywidualna oraz ekstrawersja i neurotyczność) badanych wpływać będą na percepcję dzieła plastycznego?

W ramach przedstawionego pytania badawczego można sformułować następujące hipotezy:

H 1. U osób z niskim poziomem samoświadomości obronnej i indywidualnej poziom percepcji dzieła plastycznego będzie istotnie wyższy niż u osób z wysokim poziomem samoświadomości obronnej i indywidualnej;

H 2. U osób z wysokim poziomem samoświadomości refleksyjnej i zewnętrznej poziom percepcji dzieła plastycznego będzie istotnie wyższy niż u osób z niskim poziomem samoświadomości refleksyjnej i zewnętrznej;

H 3. U osób z wysokim poziomem ekstrawersji poziom percepcji dzieła plastycznego będzie istotnie wyższy niż u osób z wysokim poziomem neurotyczności;

H 4. U osób z wysokim poziomem ekstrawersji będzie współwystępował wysoki poziom percepcji inspirowanej dzieła plastycznego, natomiast u osób z wysokim poziomem neurotyczności będzie współwystępował wysoki poziom percepcji spontanicznej dzieła plastycznego;

H 5. U osób z wysokim poziomem samoświadomości zewnętrznej będzie współwystępował wysoki poziom percepcji inspirowanej dzieła plastycznego, natomiast u osób z wysokim poziomem samoświadomości obronnej będzie współwystępował wysoki poziom percepcji spontanicznej dzieła plastycznego.

H 6. U osób z wysokim poziomem samoświadomości refleksyjnej i indywidualnej będzie współwystępował wysoki poziom percepcji ukierunkowanej dzieła plastycznego.

5. METODA

5.1. OSOBY BADANE I PRZEBIEG BADAŃ

Przebadane¹ zostały 82 osoby, w tym 28 mężczyzn i 54 kobiety. Badani to studenci uczelni warszawskich w wieku od 23 do 30 lat.

Osoby badane dostały do wypełnienia 3 narzędzia psychologiczne. Najpierw uzupełniali Skalę Samoświadomości Z. Zaborowskiego, a potem test MPI Eysencka. Następnie eksponowano obraz T. Rudowskiego pt. *Unia Europejska 2001 albo* i na koniec eksperymentu osoby badane wypełniały kwestionariusz dotyczący percepcji obrazu malarskiego.

5.2. ZASTOSOWANE METODY

Skalę Samoświadomości skonstruowali w Polsce Zaborowski i Oleszkiewicz (1988), bazując na teorii samoświadomości CF Zaborowskiego (1997). W naszych badaniach zastosowano skróconą skalę do pomiaru samoświadomości – obronnej, refleksyjnej, indywidualnej i zewnętrznej – składającą się z 20 pytań. Właściwości psychometryczne skali były zadowalające, np.: rzetelność mierzona metodą stabilności bezwzględnej wyniosła dla poszczególnych wymiarów samoświadomości od 0,78 do 0,88, a trafność względem Kwestionariusza Temperamentu Strelaua dla poszczególnych wymiarów samoświadomości wyniosła od 0,26 do 0,42.

Skalę MPI do pomiaru ekstrawersji i neurotyzmu w ujęciu H. Eysencka adaptował do warunków polskich M. Chojnowski. Rzetelność skal – metodą Spearmana-Browna – wyniosła od 0,75 do 0,9. Natomiast trafność tego narzędzia ustalono na podstawie badań grup klinicznych (Sanocki, 1981).

Kwestionariusz do badania percepcji spontanicznej, inspirowanej i ukierunkowanej dzieła plastycznego skonstruował T. Rudowski (2004). Stabilność bezwzględna badana w grupie osób o wykształceniu plastycznym w odstępstwie 2 tygodni dla poszczególnych pytań wyniosła od 0,54 do 0,76.

¹ Część badań przeprowadziły A. Adkowska i D. Jurkowska, za co im serdecznie dziękujemy.

Obraz pt. *Unia Europejska 2001 albo* autorstwa T. Rudowskiego (2004) został namalowany farbami olejnymi w sposób bardzo ekspresyjny, gdzie kolor służy za środek wyrażaniu emocji. Obraz o wielkości 60cm x 73cm sprawia wrażenie pogodnej sceny rodzajowej, która mogłaby mieć miejsce na plaży podczas pięknego i słonecznego dnia. Dzięki fakturze namalowane postacie i niebo dają płaszczyźnie obrazu specyficzny rodzaj świetlistości, bliskości i przestrzeni. Za pomocą światła w obrazie oddzielono świat rzeczywisty od realnego. Więcej szczegółów można zobaczyć na poniżej fotografii.

Fot. nr 1. Obraz *Unia Europejska 2001 albo* T. Rudowskiego

6. WYNIKI

Celem badań był pomiar poziomu w trzech rodzajach percepcji jaki zaistniał po ekspozycji dzieła plastycznego w zależności od pewnych dyspozycji osobowości (samoświadomość, ekstrawersja i neurotyzm).

W trakcie analizy statystycznej ustalono, że można zastosować testy nieparametryczne: Manna-Whitneya i korelacji Tau-Kendalla. Do wyłonienia grup z niskim bądź wysokim poziomem poszczególnych rodzajów samoświadomości zastosowano podział wyników na kwartyle i wybrano wyniki z dolnego i górnego kwartyła (Brzeziński, 1999).

Tabela nr 2. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie samoświadomości refleksyjnej

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05*
Percepcja spontaniczna	694	531	1,51	0,07
Percepcja inspirowana	563	662	-1,64	0,01
Percepcja ukierunkowana	516	708	-2,98	0,002

*dla testów jednostronnych

nw – niski wynik (dolny kwartył), ww – wysoki wynik (górnny kwartył)

Z tabeli nr 2 wynika, że u osób z wysokim poziomem samoświadomości refleksyjnej występuje wyższy poziom percepcji inspirowanej ($t=-1,64$, $p<0,01$) i poziom

percepcji ukierunkowanej ($t=-2,98$, $p<0,002$) niż u osób z niskim poziomem samoświadomości refleksyjnej.

Tabela nr 3. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie samoświadomości obronnej

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	528	902	-1,58	0,11
Percepcja inspirowana	498	948	-1,91	0,05
Percepcja ukierunkowana	591	734	-2,12	0,03

Z tabeli nr 3 wynika, że u osób z niskim poziomem samoświadomości obronnej występuje wyższy poziom percepcji inspirowanej ($t=-1,91$, $p<0,05$) i poziom percepcji ukierunkowanej ($t=-2,11$, $p<0,03$) niż u osób z wysokim poziomem samoświadomości obronnej.

Tabela nr 4. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie samoświadomości indywidualnej

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	544	832	-1,51	0,12
Percepcja inspirowana	659	719	-1,27	0,21
Percepcja ukierunkowana	589	598	-0,45	0,65

Tabela nr 5. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie samoświadomości zewnętrznej

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	498	543	-1,62	0,11
Percepcja inspirowana	392	641	-2,15	0,03
Percepcja ukierunkowana	514	521	-0,93	0,34

Z tabeli nr 5 wynika, że u osób z wysokim poziomem samoświadomości zewnętrznej występuje wyższy poziom percepcji inspirowanej ($t=-2,15$, $p<0,03$) niż u osób z niskim poziomem samoświadomości zewnętrznej.

Tabela nr 6. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie neurotyzmu

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	519	707	-1,79	0,07
Percepcja inspirowana	544	681	-1,21	0,21
Percepcja ukierunkowana	595	631	-0,85	0,39

Tabela nr 7. Rozkład wyników w grupach o wysokim lub niskim poziomie ekstrawersji

Nazwa zmiennej	Suma rang (nw)	Suma rang (ww)	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	439	689	-2,26	0,02
Percepcja inspirowana	566	541	0,93	0,39
Percepcja ukierunkowana	498	612	-0,89	0,37

Z tabeli nr 7 wynika, że u osób wysokim poziomem ekstrawersji występuje wyższy poziom percepcji spontanicznej ($t=-2,26$, $p<0,02$) niż u osób z niskim poziomem ekstrawersji.

Tabela nr 8. Korelacje zachodzące między samoświadomością refleksyjną a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	82	0,11	1,71	0,09
Percepcja inspirowana	82	0,18	2,41	0,01
Percepcja ukierunkowana	82	0,15	2,06	0,03

Z tabeli nr 8 wynika, że z wysokim poziomem samoświadomości refleksyjnej współwystępuje wysoki poziom percepcji inspirowanej ($Z=2,41$, $p<0,01$) i poziom percepcji ukierunkowanej ($Z=2,06$, $p<0,03$).

Tabela nr 9. Korelacje zachodzące między samoświadomością obronną a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	82	0,16	2,15	0,03
Percepcja inspirowana	82	0,17	2,21	0,02
Percepcja ukierunkowana	82	0,09	0,96	0,35

Z tabeli nr 9 wynika, że z wysokim poziomem samoświadomości obronnej współwystępuje wysoki poziom percepcji spontanicznej ($Z=2,15$, $p<0,03$) i poziom percepcji inspirowanej ($Z=2,21$, $p<0,02$).

Tabela nr 10. Korelacje zachodzące między samoświadomością indywidualną a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	82	0,12	1,66	0,09
Percepcja inspirowana	82	0,13	1,71	0,07
Percepcja ukierunkowana	82	0,09	0,99	0,32

Tabela nr 11. Korelacje zachodzące między samoświadomością zewnętrzną a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	p<0,05
Percepcja spontaniczna	82	0,11	1,56	0,11
Percepcja inspirowana	82	0,14	1,81	0,05
Percepcja ukierunkowana	82	0,06	0,86	0,42

Z tabeli nr 11 wynika, że z wysokim poziomem samoświadomości zewnętrznej współwystępuje wysoki poziom percepcji inspirowanej ($Z=1,81$, $p<0,05$).

Tabela nr 12. Korelacje zachodzące między neurotyzmem a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	$p<0,05$
Percepcja spontaniczna	82	0,15	2,09	0,03
Percepcja inspirowana	82	0,07	0,95	0,34
Percepcja ukierunkowana	82	0,05	0,71	0,46

Z tabeli nr 12 wynika, że z wysokim poziomem neurotyzmu współwystępuje wysoki poziom percepcji spontanicznej ($Z=2,09$, $p<0,03$).

Tabela nr 13. Korelacje zachodzące między ekstrawersją a percepcją dzieła plastycznego

Rodzaje zmiennych	N	Tau - Kendalla	Z	$p<0,05$
Percepcja spontaniczna	82	0,14	1,87	0,05
Percepcja inspirowana	82	0,11	1,45	0,17
Percepcja ukierunkowana	82	0,05	0,76	0,42

Z tabeli nr 13 wynika, że z wysokim poziomem ekstrawersji współwystępuje wysoki poziom percepcji spontanicznej ($Z=1,87$, $p<0,05$).

7. DYSKUSJA

Można powiedzieć, że wszystkie postawione hipotezy potwierdziły się tylko częściowo, ale również otrzymano wyniki nieprzewidywane w tym badaniu, dotyczy to szczególnie samoświadomości obronnej, indywidualnej i refleksyjnej, a także ekstrawersji.

Jeśli chodzi o strukturę samoświadomości w percepcji dzieła malarskiego to na podstawie przedstawionych badań można stwierdzić, że zasadniczą rolę odgrywa samoświadomość refleksyjna i obronna, w mniejszym stopniu – zewnętrzna, a w żadnym – samoświadomość indywidualna. Osoby z wysokim poziomem samoświadomości obronnej w percepcji dzieła malarskiego, jak i w innych zjawiskach psychologicznych, np. percepcja reklamy, zachowują dystans i sceptycyzm. Potwierdzają to wcześniejsze badania, że osoby, które wykazują wysoki poziom lęku, dogmatyzmu i brak wiary w siebie, odbierają otaczającą rzeczywistość w sposób bardzo ostrożny. Dotyczy to także percepcji dzieła sztuki, do której podchodzą niepewnie i z dużym niepokojem, co utrudnia adekwatną ocenę takiego dzieła i doznawanie w pełni przeżyć estetycznych (Horton, 1979; Ślaski i in., w druku).

Osoby z wysokim poziomem samoświadomości zewnętrznej w trakcie oglądania obrazu mają wyższy poziom percepcji niż osoby z niskim poziomem samoświadomości zewnętrznej – co potwierdza zakładaną hipotezę. Można tylko przypomnieć, że w samoświadomości zewnętrznej – w myśl teorii Zaborowskiego (1989) – funkcjonują różne wzory i normy społeczne, co u takich osób może wzbudzać poczucie odpowiedzialności i sprzyjać wykonaniu różnorodnych zadań. A więc osoby z wysokim poziomem samoświadomości zewnętrznej, patrząc na

dzieło sztuki, mogą traktować je jako jeszcze jedno zadanie, które należy wykonać w sposób poważny, dokładny i odpowiedzialny.

Natomiast jeśli chodzi o brak wpływu poziomu samoświadomości indywidualnej na poziom percepcji dzieła plastycznego, można to wyjaśnić w dwojaki sposób. Po pierwsze, obraz dla tych osób mógł być niezbyt ciekawy i te nie wykazały one większego zainteresowania. Po wtóre, trzeba pamiętać, że osoby z wysokim poziomem samoświadomości indywidualnej mocno są skoncentrowane na sobie i swojej autoprezentacji, więc mało uwagi poświęcają temu, co się wokół nich dzieje. Jak podaje Zaborowski (1989), funkcjonowanie takich osób może przejawiać się w silnym poczuciu odrębności i własnej tożsamości. Taki stan funkcjonowania powoduje, że osoby te w pewien sposób izolują się od zewnętrznego stanu rzeczy, co może sprzyjać także dystansowi do innych ludzi lub percepcji dzieła sztuki.

Potwierdziła się – zgodnie z przewidywaniami – rola samoświadomości refleksyjnej w percepcji dzieła malarskiego. Podobnie jak i przy innych problemach psychologicznych, np. reklama, psychoterapia osób uzależnionych (Ślaski, 2004), ten rodzaj samoświadomości odgrywa decydującą rolę. Samoświadomość refleksyjna, która funkcjonuje na bazie uogólnionych operacji poznawczych, typu analiza czy synteza, pozwala także na dokładną i adekwatną analizę dzieła sztuki, co przejawia się w wysokim poziomie percepcji ukierunkowanej. Jest to także dowód na to, że warto u wszystkich osób rozwijać ten rodzaj samoświadomości, ponieważ ułatwia jednostce funkcjonowanie w każdej sferze życia, nawet tak wąskiej, jaką jest przeżywanie estetyczne.

Nie potwierdziła się hipoteza dotycząca oddziaływania na percepcję dzieła malarskiego przez zmienną osobowościową – neurotyczność. Poziom neurotyczności w badanej populacji nie różnicował poziomu percepcji dzieła malarskiego i są to wyniki przeciwstawne danym z badań Furnhama i Walkera (2001). Natomiast odwrotnie było z poziomem ekstrawersji, który w badanej populacji różnicował poziom i rodzaj percepcji dzieła malarskiego i dane są także przeciwstawne wyniki z eksperymentu Furnhama i Walkera (2001). Jednak trzeba zauważyć, że poziom ekstrawersji nie korelował z przewidywanym poziomem percepcji inspirowanej, tylko z poziomem percepcji spontanicznej. Można znów wyjaśnić te dane małym zainteresowaniem tych osób takim obrazem malarskim, ale z psychologicznego punktu widzenia można na nie spojrzeć jeszcze inaczej. Mianowicie, u osób z wysokim poziomem ekstrawersji dominuje w zachowaniu chęć nawiązywania dobrych kontaktów z innymi ludźmi i podtrzymywanie do nich pozytywnych emocji (Zawadzki i in., 1995). Dlatego też osobom tym może być trudno skoncentrować się na pogłębionej analizie dzieła sztuki (percepcja inspirowana) i ich odbiór dzieła malarskiego ogranicza się tylko do uproszczonej analizy (percepcja spontaniczna). Dodatkowym argumentem w tej sprawie może być też rodzaj obrazu, który od strony analizy jakościowej zawiera wiele detali natury symbolicznej i nierzeczywistej, co nie ułatwia niektórym osobom – szczególnie ekstrawertykom – adekwatnej ich oceny.

Badania nasze więc są kolejnym dowodem na rzecz istotnej roli, jaką odgrywa struktura samoświadomości w życiu każdej jednostki, w mniejszym stopniu takiej roli dowodzi struktura osobowości w ujęciu Eysencka.

Dalsze badania powinny iść w kierunku eksperymentalnej weryfikacji oddziaływania struktury samoświadomości na poziom i rodzaj percepcji dzieła sztuki. Interesujące byłoby także sprawdzenie, jak samoświadomość czy inne zmienne osobowościowe wpływają na percepcję dzieła artystycznego w zależności od rodzaju sztuki (obrazy, fotografie lub rzeźby).

BIBLIOGRAFIA

- Brzeziński, J. (1999). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Furnham, A., Walker, J. (2001). Personality and judgements of abstract, pop art, and representational paintings. *European Journal of Personality*, 1, 57-72.
- Landau, M. J., Greenberg, J. & Martens, A. (2006). Windows into nothingness: Terror management, meaninglessness, and negative reactions to modern art. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 879-892.
- Leder, H., Belke, B., Oeberst, A. (2004). A model of aesthetic appreciation and aesthetic judgments. *British Journal of Psychology*, 4, 489-508.
- Leontiev, D. (2000). The perception of art: Psychological mechanisms, factors and processes. *Journal of Russian / East European Psychology*, 3, 45+63.
- Rudowski, T. (2001). *Wybrane zagadnienia współczesnej edukacji plastycznej*. Warszawa: IPSiR.
- Rudowski, T. (2004). *O percepcji dzieła plastycznego. Artystyczno-estetyczne i ideowe wartości warunkujące percepcję dzieła plastycznego*. Warszawa: IPSiR.
- Rump, E. E. (1982). Relationships between creativity, arts-orientation, and aesthetic-preference variables. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 1, 11-20.
- Sanocki, W. (1981). *Kwestionariusze osobowości w psychologii*. Warszawa: PWN.
- Solso, R. L. (2003). *The psychology of art and the evolution of the conscious brain*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ślaski, S., Żylicz, O. P. (2006). The effect of psychotherapy on self-awareness in incarcerated and nonincarcerated alcoholics: A pilot study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 5, 559-569.
- Ślaski, S. (2004). Badania empiryczne w ramach czteroczynnikowej teorii samoświadomości. W: L. Pytka, T. Rudowski (red.), *Samoświadomość i jakość życia*. Warszawa: Eneteia, 135-144.
- Ślaski, S., Jachnis, A., Strus, W. (2007). *Samoświadomość konsumentów a postawa wobec reklamy*. *Studia Psychologica*, 7, s. 75.
- Zaborowski, Z., Oleszkiewicz, Z. (1987). A theory of internal and external self-consciousness, *Polish Psychological Bulletin*, 18, 51-61
- Zaborowski, Z. (1989). *Psychospołeczne problemy samoświadomości*. Warszawa: PWN.
- Zaborowski, Z. (1994). *Współczesne problemy psychologii społecznej i psychologii osobowości*. Warszawa: Profi.
- Zaborowski, Z. (1998). *Świadomość i samoświadomość człowieka*. Warszawa: Eneteia.
- Zaborowski, Z., Ślaski, S. (2004). Contents and forms theory of self-awareness. *Imagination, Cognition and Personality*, 3, 99-119.
- Zawadzki, B., Szczepaniak, P., Strelau, J. (1995). Diagnoza psychologiczna pięciu wielkich czynników osobowości. Adaptacja Kwestionariusza NEO-FFI Costy i McCrae do warunków polskich. *Studia Psychologiczne*, 33, 189-225.